

РЕФОРМИ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ ТА УКРАЇНА

(Аналітична записка за матеріалами шістнадцятої підсумкової міжнародної конференції, м. Гувес, Крит – Греція, 23–30 вересня 2011 р.)

Шістнадцята підсумкова міжнародна конференція “Реформи у глобальній економіці і Україна” відбулася 23–30 вересня 2011 р. у грецькому містечку Гувес, що розташоване на острові Крит. Її організаторами з українського боку були Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Тернопільський національний економічний університет, Всеукраїнська громадська організація “Українська асоціація економістів-міжнародників”. Від іноземних інституцій до проведення конференції долучилися Технологічний освітній інститут Західної Македонії (Касторія, Греція), Академія економіки ім. Д. А. Ценова (Свіщов, Болгарія), Уральський федеральний університет ім. Першого президента Росії Б. М. Єльцина (Єкатеринбург, Росія), Університет Тарту (Естонія) і Дослідний інститут світової економіки (IWWWW) (Берлін, Німеччина).

На адресу оргкомітету конференції було надіслано 99 статей 133 авторів, які представляли всі регіони України і зарубіжні країни.

Учасники конференції дискутували за чотирма основними напрямками:

- антикризові заходи у світовій економіці у 2008–2011 рр.;
- посткризове реформування світової економіки: формування нового світового економічного порядку;
- економічні реформи у розвинутих країнах та країнах з ринками, що формуються;
- системне реформування економіки України та її інтеграція у європейський економічний простір.

Обговорення проблем глобальної економіки та пов’язаних з ними викликів в Україні дало змогу учасникам конференції сформулювати такі висновки і пропозиції щодо змісту необхідних реформ:

1. Учасники конференції констатували, що для сучасного етапу розвитку характерна нова транснаціональність. Її рисами є безпрецедентне зростання економіки у світових масштабах, світового населення, фінансового благополуччя, а також перехід на європейські стандарти якості життя. Все це загострює потребу у важливих стратегічних ресурсах, стимулює попит на енергію, продовольство, воду і рідкісні вуглеводи з урахуванням можливої диверсифікації джерел їхнього отримання.

У посткризовий період розпочався процес реформ у світовій економіці. Вони відбуваються за двома напрямками: у секторі тектонічного зрушення (Tectonic Plates) і в розвинутих країнах. В економіках з ринками, що формуються (emerging markets), реформи мають за мету скоротити відставання від розвинутих країн в економічному і соціальному аспектах. Це завдання виявилось реальним з огляду на те, що у світовому обсязі інвестицій вони займають нині 45% при 20% у 1990-х роках.

Реформи у розвинутих країнах орієнтуються на вирішення проблем боргу та бюджетного дефіциту і на основі цього відновлення довіри, а також структурні трансформації і податкові новації. Вони мають за мету сформувати імпульс зростання продуктивності і створення робочих місць для того, щоб усунути наслідки кризи 2008 р. і забезпечити подальший прогрес. При цьому визначальними факторами, що беруться до уваги у процесі підготовки і проведення реформ, є поглиблення глобалізації, демографічні

зміни, формування нових центрів впливу, занепад міжнародних організацій, створених після Другої світової війни, зміна клімату та енергетична геополітика.

Світове товариство шукає напрями зміцнення фундаменту післявоєнної світової економічної системи, яка була заснована Бреттон-Вудською угодою. Вона і в майбутньому повинна забезпечувати виконання завдань, пов'язаних із регулюванням міжнародних платежів, корекцією обмінних курсів, усуненням бар'єрів торгівлі та сприяння руху капіталу, особливо довгострокового. Поряд з тим, нині її трансформація має орієнтуватися також і на прискорене відкриття ринків, партнерство у забезпеченні відкритості інформації, гальмування корупції та прискорення демократичного розвитку. На особливу увагу заслуговує завдання створення механізмів наддержавного управління та їхня міжнародна ратифікація.

2. Характерні риси протікання глобальної фінансової кризи, заходи з її подолання та суперечливі результати антикризової політики в глобальному вимірі продемонстрували необхідність більш точного формулювання структурних рис глобальної економіки. Основна причина цього криється у нинішньому сприйнятті світу як сукупності національних економік, охоплених процесами глобалізації, внаслідок чого макромодель сучасного світу адекватно не передає структурні зв'язки між складовими економічної системи, що формується та швидко трансформується. "Модель глобальної економіки", навіть у незавершених рисах, суттєво відрізняється від "моделі сукупності національних економік, охоплених процесами глобалізації".

По-перше, глобальна економіка як замкнена й закрыта система стикається з фінальною, ультимативною обмеженістю ресурсів. Ігнорування цього факту призводить до того, що будь-які заходи із стимулювання глобального попиту лімітуються обмеженою еластичністю глобальної пропозиції. Аналогічно глобальна економіка завжди буде вкрай чутлива до проблем експансії глобального попиту, наприклад, внаслідок неконтрольованої в глобальних масштабах грошової пропозиції. Потрібно констатувати, що проблема природного рівня випуску в глобальній економіці набагато гостріша, ніж у сукупності національних господарств.

По-друге, обмеженість ресурсів у глобальній економіці зумовлює виникнення потужних перерозподільчих конфліктів, пов'язаних із структурними та цивілізаційними асиметріями в процесах алокації виробничих факторів у національних економіках. Потоки капіталів, товарів, мігрантів, а також технологій виходять за межі традиційної проблеми відносних переваг країни, не спростовуючи, а загострюючи проблему спеціалізації, оскільки підтримання останньої вимагатиме нових і нових зусиль в умовах ендогенної тенденції до нерівноважності.

Асиметричні якості активів, забезпеченість факторами, природними ресурсами і технологіями найбільш яскраво проявляються у фінансовому вимірі глобальної економіки. Фінансовий сектор, який функціонує в умовах фрустрації контролю за глобальною грошовою пропозицією, спроможний суттєво посилити нерівноважні процеси на макрорівні, тим самим заохочуючи посилення політичної напруги довкола питання про "справедливість" ринкової форми розподілу глобального багатства. Ризики, які тут виникають, багато в чому ґрунтуються на маніпуляції розумінням ступеня "ринковості" процесів, що супроводжують процеси глобальної алокації виробничих факторів та природних ресурсів.

Агресивне втручання окремих країн, які швидко зростають, у процеси формування валютних курсів та потоків капіталу посилює невпевненість у тому, що відверті провали глобалізації слід пов'язувати з так званим ринковим фундаменталізмом. Масштаб

спотворень у глобальній економіці, який привноситься регулюванням, цілком співставимий з ризиками, які зумовлені лібералізацією окремих видів фінансової діяльності. Проблеми колективної поведінки не завжди є тотожними провалам ринкової алокації ресурсів, що особливо видно на прикладі з регулюванням, яке постійно відстає від інновацій.

По-третє, саме на глобальному рівні формується тенденція до трансформації глобальної економіки обміну на глобальну економіку активів та зобов'язань. З одного боку, доступ до глобальних заощаджень дає змогу значною мірою подолати обмеження національних фінансових систем, посилюючи природні можливості згладжування споживання та інвестиції. З іншого боку, властива сфері фінансів проблема ендогенної нестабільності посилює коливання глобальних макро-економічних змінних та фінансових ринків. Нагромадження та концентрація системних ризиків підвищує вразливість усієї глобальної економіки, а не тільки країн, на які припадає розташування інституцій, і які ці ризики генерують та неефективно розподіляють.

Якщо взяти до уваги, що посилення нерівноважності окремих національних економік є закономірним наслідком глобальної інтеграції, а показники нерівноважності розглядаються як індикатори вразливості, то уся глобальна економіка наражається на проблему прогресуючої залежності від суб'єктивного сприйняття глобальними фінансовими гравцями ступеня резистентності окремих країн та їх спроможності швидко абсорбувати шоки. В таких умовах модель глобальної стабільності, що забезпечується сумою стабільностей окремих національних економік, не буде ефективною. Національно-центричні межі відповідальності органів макроекономічної політики не враховують зовнішніх ефектів та ефектів синергії, властивих глобальній економіці як складній закритій системі.

3. Учасники конференції розвинули ідею про необхідність розвитку нової економічної етики, що відкидає ідеологію споживацтва і неприборканого капіталізму вільного ринку і орієнтує зусилля з подолання кризових явищ не за принципом "знищ сусіда", а на міжнародне співробітництво, спрямоване на формування економічного курсу зближення країн і народів, єдиного інформаційного простору, інтенсивний обмін знаннями і технологіями та, зрештою, на подолання парадоксу нинішнього століття з посилення сегрегації при наростанні широкомасштабних інтеграційних процесів та усунення двох найбільших ризиків – економічної нерівності та збоїв глобального управління. Це обумовлює постановку завдання з міждисциплінарних розробок теоретичних проблем, орієнтованих на потреби економічних і управлінських наук, що досліджують виклики цивілізаційного характеру в епоху глобальних криз.

4. На подальше наукове дослідження заслуговує постановка на конференції проблеми розвитку нового теоретичного напрямку – міжнародної політичної економії, яка має вивчати посткапіталістичну систему як глобальну мережу органічно пов'язаних між собою національних економік, що трансформуються в економіку знань і перетворюють останні у домінуючу форму багатства. До предмета міжнародної політичної економії мають бути зараховані дослідження і формулювання законів системного розвитку "реальної" і "паперової" економік у глобальному просторі, міжнародна податкова система як структурна складова інституційного забезпечення майбутнього світового господарства, функціонування віртуальних грошей, емісія яких набирає швидких обертів.

5. Реформи, що започатковуються на національному і наддержавному рівнях, мають орієнтуватися на нові реалії. Серед них виокремлюють такі:

- формування багатополярного світу;
- розосередження влади між новими гравцями та врахування їхніх правил гри;
- послаблення західних альянсів, зростання привабливості китайської моделі;
- перенесення економічного багатства і економічного впливу із Заходу на Схід;
- зростання стимулів до геополітичної стабільності та посилення країн з керованою демократією;
- послаблення лідерства США на фоні лібералізації;
- посилення тенденцій відходу від використання нафти і газу;
- покращення умов зберігання енергії, біопалива і збагачення вугілля, перехід на нові енергоносії, формування тенденції довгострокового падіння значущості традиційних джерел енергії;
- загострення проблеми ресурсів, особливо водних;
- прогнозоване зниження безробіття серед молоді і зростання його серед старших поколінь;
- орієнтація тероризму на масові вбивства з використанням хімічної і біологічної зброї;
- інтеграція мусульманських общин у Європі;
- посилення влади недержавних суб'єктів – бізнесу, релігійних організацій і кримінальних структур;
- розгортання стратегічного суперництва навколо торгівлі, інвестицій, технологій і поглинань;
- переважання двох моделей розвитку: ліберальної і державного капіталізму;
- переважання Європи, США і Японії за багатством на душу населення;
- поступова утрата долларом статусу унікальної валюти.

6. Учасники дискусії погодилися з оцінками Міжнародного Валютного Фонду (МВФ) щодо закінчення ери запозичення досвіду та моделей розвитку західних країн. Вони вважають, що у посткризовий період необхідно шукати нові моделі, які спроможні створити умови і стимули для якісного стрибка всім країнам світу. При цьому досягнення високих результатів можливе за умов рівноправного співробітництва всіх країн світу, незалежно від колишніх успіхів чи невдач.

Серед тенденцій, що мають враховувати уряди і міжнародні організації, варто виокремити наростання загрози цивілізаційної кризи у сфері глобального інвестиційного дисбалансу. Вона пов'язана з тим, що валові національні заощадження 142 emerging markets зростають упродовж десяти років і перевищують обсяги інвестицій. Наслідком цієї тенденції є зростання поточних рахунків emerging markets і перерозподіл розвиненими країнами на свою користь їхніх накопичень. Зрештою, відбувається повернення потоків капіталу у природне русло, що спричинить падіння добробуту населення "золотого мільярда".

Наростання загрози цивілізаційної кризи нині відбувається також в аспектах глобального політичного дисбалансу. Цей процес проявляється в різних формах, серед яких – непропорційність представництва emerging markets у наддержавних організаціях, відсутність або недостатність їхньої співпраці з розвиненими країнами, внутрішньополітичні дисбаланси країн, що розвиваються.

7. Реалізація антикризових заходів, характер їх побудови та макроекономічний зміст чітко показали, що у світі не сформована операціонабельна модель глобальної економіки, яка б стала своєрідною системою координат для вироблення принципів глобальної економічної політики та проектування нового економічного порядку.

Посилення ваги та відповідальності G-20 та подальша інституціоналізація делегованих МВФ повноважень у сфері глобального нагляду та спостереження є позитивними, але недостатніми кроками в цьому напрямку.

Узагальнення характеру антикризових заходів дало змогу виокремити деякі суперечливі аспекти.

По-перше, інтерес до глобальної координації провідних країн у процесі перших реакцій на наслідки глобальної фінансової кризи виявився набагато вищим, порівняно з посткризовим періодом, коли гостро постало питання про пошук альтернативних форм глобального регулювання, підтримування глобальної фінансової стабільності на етапі посткризового відновлення, макроструктуру реакцій на посилення тенденції до глобальної стагфляції та боргової кризи.

Якщо у 2008–2009 рр. простежувались чіткі орієнтири антикризових заходів (збереження системи вільної торгівлі, підтримка фінансового сектору, пропозиція ліквідності тощо), то вже у 2010–2011 рр. формулювання орієнтирів подальших глобальних реформ зумовило традиційні перерозподільчі конфлікти та актуалізувало питання про оптимальні коаліції. Глобальні фінансові дисбаланси, монетарні реформи, боргові кризи та підтримка єдиної європейської валюти виявились ключовими факторами зниження інтенсивності скоординованих заходів щодо напрацювання орієнтирів на майбутнє і, найголовніше, прикладання політичної волі щодо імплементації реформ у сфері глобального врядування, формування нового економічного порядку та створення механізмів забезпечення глобальної стабільності на глобально-центричній, а не на національно-центричній основі.

По-друге, з макроекономічної точки зору можна побачити, що міжнародна координація антикризових заходів із зняття обмежень (масштаби допомоги, боргова та монетарна експансія) є набагато успішнішою, ніж координація із їхнього встановлення. “М’яка” інтерпретація критеріїв дисбалансів, відсутність системного бачення перспектив фіскальної консолідації, затримки імплементації центральними банками “стратегій виходу” зі смуги реалізації неконвенціональних монетарних режимів показує, що непопулярні в національних межах заходи швидко паралізують прогрес у сфері міжнародної координації, сприяючи утвердженню “статусу кво” стосовно глобальних реформ. Фінансове регулювання також є прикладом цього.

Запровадження системи Базель III, що не є імперативним за змістом і не вимагає запровадження різких обмежень до регуляторної практики, виявилось доволі успішним і таким, що не потребувало масштабних компромісів у сфері міжнародної координації. Однак обмеження коротких продаж, запровадження оподаткування фінансових операцій та нових глобально стандартизованих підходів у сфері специфічного регулювання окремих операцій чи видів фінансової діяльності пов’язується із браком розуміння необхідності переходу на глобально-центричні стандарти забезпечення стабільності, загрожуючи при асиметричній імплементації структурним арбітражем та спекулятивними переливами капіталів в обхід периметру регулювання. Глобальна неефективність останнього тільки підриватиме довіру глобальних гравців до спроможності регуляторів запровадити надійні схеми підтримування стабільності і знижуватиме ентузіазм політиків щодо пошуку інноваційних варіантів формування глобального регуляторного середовища та нагляду у фінансовому секторі.

По-третє, характер реалізації антикризових заходів з самого початку був переобтяжений орієнтацією на підтримування і стимулювання попиту, порівняно із

заходами щодо стимулювання структурних перетворень, підвищення гнучкості економіки провідних країн, заохочення пропозиції. Така інтерпретація антикризових заходів стала наслідком укоріненого стереотипу про безальтернативність відновлення ВВП та його повернення на докризову траєкторію без врахування факту, що вона формувалась під впливом глибоких спотворень у сфері споживання та інвестицій, обумовлених проциклічністю фінансової системи та монетарною експансією.

Швидке перетворення антикризових заходів у джерело подальших дестабілізацій (перш за все, боргових) відобразило брак розуміння, що в глобально-центричній економіці ліміт можливостей із стимулювання попиту швидко вичерпується. Значний обіг провідних валют за межами країн їх емісії та деномінація глобальних активів і міжнародної торгівлі в обмежений набір таких валют, з одного боку, посилює глобальний резонанс будь-яких змін у макрополітиці країн-емітентів, а з іншого – накладає суттєві обмеження на їхню політику в умовах, коли глобальні ринки втрачають довіру до цих валют. Ліміт ефективності антикризових заходів, зорієнтованих на стимулювання попиту, також зумовлюється факторами, пов'язаними із природним рівнем завантаженості виробничих потужностей. У цьому проявилась короткострокова ефективність і довгострокова неефективність акцій, що стимулюють попит. За швидким відновленням економік, перш за все, розвинутих країн, у 2010 р. з'явилися ознаки стагфляційної пастки вже у 2011 р.

Швидке відновлення ринку первинних ресурсів, а також посилення інфляційних очікувань підриває ефективність вже не стільки антикризових, скільки посткризових заходів. Погіршення суверенних рейтингів та слабка динаміка кредитних ринків показує, що глобальна економіка наражається на ризики циклічного уповільнення, обумовленого прорахунками в побудові таксономії антикризової політики. Прогресуючий характер глобальних фінансових дисбалансів та триваюча політика із нагромадження валютних резервів у країнах з низькими та середніми доходами також накладають обмеження на ефективність стимулюючих монетарних акцій центробанків провідних країн, при цьому ж посилюючи глобальні ризики монетарної та фінансової нестабільності, що пов'язуються з вірогідним активним управлінням портфелями зовнішніх суверенних активів.

По-четверте, антикризові і посткризові стратегії, орієнтовані на проблему відновлення темпів економічного зростання, практично не враховують необхідність включення до композиції стратегічних цілей і завдань економічного розвитку підвищення добробуту та якості життя громадян. Це упередження, яке сформувалось за часів панування матеріальної економіки, на сьогодні не виглядає адекватним способом для міжнародних зіставлень та вироблення орієнтирів на майбутнє.

Політика глобальної конкурентоспроможності також опиняється під впливом потужних викривлень, оскільки передбачає орієнтацію винятково на мінімізацію витрат, а не гармонізацію інтересів. Упередження щодо необхідності підвищення якості життя знаходять найбільш сприятливе підґрунтя в політиках акселерації економічного зростання в країнах з низькими та середніми доходами. Посткризове збереження проблеми фінансових дисбалансів та найбільш вірогідне збереження тенденції до їх поглиблення відображає структурну дивергенцію між країнами, де акцент на якості життя є вагомим складовою соціальної, інфраструктурної та структурної політик, та країнами, де з огляду на інституціональні особливості інвестиції в підвищення якості життя приносяться в жертву заради максимізації темпів поточного економічного зростання. В умовах високого рівня нерівномірності в розподілі доходів це призводить

до поглиблення розбіжностей між прийнятними соціальними стандартами в країнах з відмінним рівнем доходів.

Інвестиції в людський капітал потрібно вважати тим інструментом, який забезпечить своєрідний компроміс між необхідністю постійного удосконалення глобальних конкурентних позицій країни, підвищенням рівня життя і подолання проблеми поглиблення соціальної нерівності, зумовленої асиметричним долученням до вигод глобалізації не тільки за країнами, а також і всередині країн. Створення передумов для швидкого перенесення вигод від інвестицій в людський капітал на передумови підвищення конкурентоспроможності, гнучкості економіки та її інноваційності мають розглядатись як основні орієнтири регуляторної політики та інституціональних змін.

По-п'яте, обмеженість традиційних інструментів макрополітики дала ознаки в умовах, коли фінансова система проявила деструктивні наслідки проциклічності. Конфлікт між політикою підтримування фінансової стабільності, низької інфляції та мінімізації коливань ВВП позначився на швидкому усвідомленні необхідності доповнення усталеного набору інструментів макрополітики важелями макропруденційного регулювання.

В більшості своїй запровадження макропруденційних інструментів доволі швидко перейшло від стану ідеї до фази практичного застосування, що видно і з документів G-20, і з матеріалів інших дослідницьких груп та офіційних організацій стосовно переходу на регулювання та моніторинг системних ризиків у фінансовому секторі.

Водночас імплементація системи макропруденційного регулювання здебільшого відображає збереження національно-центричних традицій оновлення каркасу макроекономічної політики у посткризовому періоді і нагадує ентузіазм з приводу таргетування інфляції, властивий періоду, що настав за Азійською кризою. Неврахування глобальних витоків фінансової нестабільності та асиметрії у характері вразливості різних груп країн, чутливості тригерів макрофінансової нестабільності за секторами економіки та національними господарствами до поведінки глобальної ліквідності призводитиме до збереження високого рівня невизначеності щодо успішності новацій у сфері макропруденційної політики в глобальній перспективі.

Отже, ефективні кроки із запровадження макропруденційного регулювання на рівні окремих країн та інтеграційних об'єднань повинні поширюватися на глобальний рівень. До структури такого регулювання мають входити запобіжники щодо: переливів глобальної ліквідності та капіталів на ринки активів; зрушень у цінах на первинні ресурси; раптової корекції глобальних фінансових дисбалансів; суб'єктивізації процесів реалокатії глобальних капіталів та активного управління портфелями ризикових активів; непередбачуваних змін у суверенному попиті на активи тощо.

По-шосте, реформування глобальних монетарних взаємин, системи резервних активів та глобальної ліквідності практично повністю залишилось за межами глобальних монетарних реформ. Певною мірою цьому сприяє переорієнтація на національно-центричні важелі антикризового регулювання та посткризової підтримки економіки, тенденція до чого чітко простежується в умовах подальшого послаблення ефективності стимулюючих кроків та підвищення ризиків глобальної стагнації. Відсутність консенсусу щодо перспектив реформ глобального монетарного устрою становить загрозу для стабільного розвитку глобальної економіки. На сьогодні відповідальність за підриг стабільності глобальних монетарних процесів потрібно покласти і на країни-емітенти резервних валют, і на країни, що проводять агресивну політику нагромадження валютних резервів. При цьому часто артикульована зацікавленість останніх у реформах

і послаблення залежності від долара США не супроводжується практичними кроками щодо зміни політики у сфері глобальних фінансових дисбалансів.

Реформи МВФ у напрямі розширення ресурсних можливостей і підвищення гнучкості кредитних механізмів екстреної пропозиції ліквідності потрібно вважати бажаними, але такими, які незважаючи на теоретичну валідність, не можуть гарантувати спроможність багатьох країн протистояти викликам масштабних переливів капіталів, коли в епіцентрі спекуляцій є ринок активів. Тому структурні реформи, зорієнтовані на можливість провадити політику більш гнучких валютних курсів за одночасного зниження залежності від валютних резервів, повинні розглядатись як важливі складові орієнтирів посткризового розвитку у середньостроковій перспективі. Водночас неможливість повного переходу на плаваючі курси багатьох країн із середніми доходами в умовах, коли великі економіки проводять політику прив'язування до долара США, показує, що регіоналізація монетарних процесів може розглядатись як альтернативний варіант пристосування до "статусу кво" у сфері глобальних монетарних реформ.

8. В умовах перетворення світової економіки у складну інтегровану систему, інтернаціоналізації і транснаціоналізації виробництва, наслідків криз ХХ–ХХІ ст. міжнародні економічні відносини мають розвиватись на принципах довіри між суб'єктами ринкових відносин. Вона має розглядатись як економічна категорія, оскільки в сучасних умовах є одним з найбільш важливих ресурсів економіки. Розвиток економіки на основі довіри до уряду та впевненості в надійності національної, а тим більше глобальної, економічної системи, суттєво зменшує потребу в обігових коштах, необхідних для бізнес-процесів; наявність довіри є основою для оптимізації витрат на страхування ризиків і вартості антикризових заходів. У цьому аспекті зазначено також наявність "парадоксу довіри" (paradox of credibility). Суть його виокремлено тими міркуваннями, що за умови посилення довіри до кредитної чи фінансової інституції зростає реальна ліквідність, і завдяки цьому розширюється вартість ресурсів, які можна спрямувати на кредитну діяльність; відповідно, зростає вартість активів; зрештою, із довірою до фінансово-кредитних органів, передусім монетарних, виникають додаткові можливості для регулювання інфляційних процесів і уникнення фінансової нестабільності.

9. Прискорення процесів збільшення цивілізаційних загроз і криз потребує створення механізму їх попередження і подолання. Дискусії, що відбулися на конференції, дали змогу визначити певні елементи такого механізму, зокрема:

- забезпечення високого рівня політичної і соціальної стабільності;
- ліквідація дисбалансів у захисті прав власності;
- упередження макроекономічних ризиків;
- ліквідація дисбалансів у сек'юритизації активів;
- проведення політики відкритості національних економік і світового фінансового

ринку;

- недопущення монополії на оцінку інвестиційної привабливості країн;
- недопущення монополії на емісію резервних валют.

10. З-поміж проблем, які торкаються методології реформування світової економіки, учасники конференції зробили низку принципових пропозицій щодо модернізації економічної політики:

- пріоритетність інвестицій у становлення громадянського суспільства порівняно з інвестиціями в економіку;

- інтеграція заради розвитку торгівлі за умов удосконалення логістики, оптимізації митних систем, забезпечення енергією та інвестиціями в удосконалення інфраструктури;

- економічна інтеграція кожної країни як відповідальної зацікавленої сторони світової економіки;

- орієнтація розвитку на процвітання при ухиленні від стратегій напівзаходів.

11. Обговорюючи проблематику формування механізмів наддержавного регулювання трансформаційних процесів, учасники конференції пояснювали її актуалізацію зростанням взаємозалежності країн та значною інерційністю міжнародних організацій у боротьбі з новими глобальними загрозами. Нагальність розроблення дієвих засобів наддержавного впливу зумовлюється протиріччям всієї міжнародної системи: з одного боку, національний суверенітет передбачає компенсацію недоліків ринкового механізму державою, тоді як на глобальному ринку вплив наддержавних структур обмежується відсутністю системи спільних пріоритетів розвитку. З огляду на це актуалізується проблема створення інституціональної системи світової економіки, в основу якої необхідно покласти новий теоретичний фундамент, сформований відповідно до реалій і перспектив світового розвитку. Сьогодні окреслюється нове коло проблем, які потребують об'єднання зусиль міжнародної спільноти, що стане новим поштовхом для розвитку глобалізаційних процесів. З огляду на це пріоритетними напрямками теоретичних і прикладних досліджень глобального конкурентного середовища при формуванні нового світового порядку стають: 1) обґрунтування нового бачення державного суверенітету країн і меж міждержавної інтеграції при відмові від "державоцентристського" підходу до розуміння сутності механізму регулювання конкурентного середовища; перегляд статусу і перспектив трансформації міжнародних організацій, які формують сфери наддержавного впливу на параметри і напрями розвитку конкурентного середовища при розгляді його як мегасистеми; 2) перегляд системи інституціонального забезпечення дієвості конкурентного середовища в Україні на засадах інноваційної моделі розвитку, яка потребує розроблення інституціональних інновацій, що забезпечують підтримкування та пріоритетне фінансування базисних технологічних інновацій та реалізації інновацій у правовій сфері, а також гармонізації на цій основі конкурентної, інноваційної та структурної політик держави.

12. Дискутуючи з приводу ролі Світової організації торгівлі у розвитку міжнародної торгівлі, учасники конференції окреслили напрями розвитку її правил і процедур. Серед узагальнень, які при цьому були окреслені, найважливішими є:

- досягнення консенсусу в питаннях поваги до викликів розвитку;
- розширення доступу на аграрні ринки, насамперед – для emerging economies;
- вироблення спеціальних правил конкуренції на сировинних ринках;
- протидія подвійному ціноутворенню та «тарифній ескалації» у торгівлі сировиною;

- запобігання обтяжливим торговельним заходам з боку багатих країн, недопущення так званих "торговельних воєн";

- недопущення великих розходжень у цінах на внутрішньому і зовнішньому ринках.

13. Під час дискусії науковці виходили з того, що успіх реформ у світовій економіці визначатиметься ефективністю систем управління. На конференції презентувалися результати досліджень новітніх тенденцій у вимогах до менеджерів, серед яких виокремлено: здатність до впровадження глобальних стратегій і підходів до управління

компаніями, особливо ТНК; оволодіння навичками глобального мислення у веденні бізнесу з орієнтацією на позитивне використання специфіки і можливостей різних країн і культур; розроблення прийнятних для кожної із сторін принципів взаємодії між споживачами, постачальниками, працівниками компанії і партнерами з різних країн; креативність у прийнятті рішень на основі ситуативного підходу з огляду на нестандартність умов зовнішнього середовища; виконання функцій контролю та захисту перед небажаним розпорощенням ноу-хау. Зазначалося, що міжнародний менеджмент персоналу у глобальному просторі варто формувати з використанням методів стандартизації основ політики персоналу та інструментів, що відображають однорідну процедуру його добору, розвитку і справедливих правил оплати праці; транснаціональні стратегії менеджменту персоналу доцільно орієнтувати на здобуття міжнародної кар'єри, створення міжнаціональних органів прийняття рішень, формування прийнятних для умов різних країн принципів політики мотивації.

В аспектах міжнародного і міжкультурного менеджменту на конференції обговорювалися загальнометодологічні підходи до менеджменту персоналу на іноземному дочірньому підприємстві та ТНК. Вказано, що мотиваційна дія стимулів значною мірою є культурно обумовленою. Зроблено висновок, що менеджмент персоналу ТНК є особливою складовою корпоративної культури, яка формується під впливом умов розвитку мультинаціонального, глобального і транснаціонального менеджменту персоналу, визначається кадровою політикою і середовищем бізнесу. Для забезпечення міжнародного менеджменту персоналу як мультинаціонального керівні посади в іноземних філіях доцільно надавати переважно громадянам країни розташування, враховуючи, що скерування працівників материнської організації відіграє незначну роль в управлінні. Транснаціональна орієнтація кадрової політики має охоплювати комунікації зі спеціалістами дочірніх підприємств щодо вивчення особистісних здібностей і фахових якостей персоналу з метою просування на керівні посади управлінців, здатних координувати діяльність компанії у світовому масштабі.

14. Проаналізувавши в контексті глобалізаційних процесів практику успішної діяльності кращих компаній, а також невдачі та провали всесвітньо відомих гравців світового ринку, учасники дискусії зазначили, що зростання відкритості ринків, зменшення і усунення бар'єрів у міжнародній торгівлі через лібералізацію та дерегулювання більшості економік світу зумовили окреслення нових явищ, які потребують теоретичного переосмислення та перегляду донедавна успішних інституціональних засад розвитку конкурентного середовища і в окремих країнах, і в масштабах глобального економічного простору. Останніми роками у світовій економіці сформувалися мегатенденції, які пов'язані, перш за все, із зростанням тиску транснаціональних економічних суб'єктів на національні ринки, активізацією інтеграційних та партнерських відносин між суб'єктами-конкурентами з метою успішного функціонування на ринку, формуванням надпотужних корпоративних структур у новій галузевій організації, активізацією конвергенції традиційних галузей та реконфігурацією бар'єрів входження в галузь. Глобалізація інноваційної сфери та бурхливий розвиток інформаційного суспільства призвели до появи нових видів інформаційно-комунікаційних технологій, що зумовило формування нового типу конкурентних переваг, пов'язаних із розвитком принципово нової ресурсної бази виробництва. Крім того, у глобальному середовищі чітко окреслилися центри випереджуючого розвитку, які конкурують між собою за лідерство (домінування) на міжнародній арені, що нагромаджує потенціал наростання нерівності між країнами. Така ситуація актуалізує

проблему формування конкурентного середовища, в якому всі суб'єкти господарювання мають рівні можливості для своєї діяльності, що фіксується у відповідних нормативних актах. В нинішніх економічних реаліях перед економічною наукою постає завдання дослідити новітній аспект захисту рівних умов конкуренції – його міжнародний характер: суб'єкти, що діють у сфері взаємовідносин кількох держав, повинні підпорядковувати свою поведінку узгодженим правовим нормам, що сформовані відповідними міжнародними інститутами. Це потребує вироблення нових механізмів забезпечення рівних умов господарювання і конкурентної боротьби на державному й наддержавному рівнях шляхом системних інституціональних змін важелів регулювання глобального конкурентного середовища – формування механізмів міжнародної конкурентної політики – політики захисту рівних можливостей конкуренції у глобальній економіці.

15. В епоху сучасних трансформацій світового економічного простору конкурентоспроможність України як транзитивної держави значною мірою визначається процесами глобалізації. Основними проявами впливу глобалізації на конкурентоспроможність українських учасників ринку є такі: 1) можливість отримання та розвитку нових конкурентних переваг, зважаючи на низку невтрачених можливостей та потенціалу для інтеграції у світовий інноваційний простір і доступу до міжнародного ринку наукоємної продукції; 2) тиск з боку суб'єктів світового ринку на вітчизняних експортерів продукції, що впливає на обсяги міжнародної торгівлі при нестійкій ринковій кон'юктурі й безпосередньо корелює з системою бюджетування; 3) проникнення на національний ринок зарубіжних товаровиробників, що має двоякий вплив на економіку держави: з одного боку, цей процес закономірно підвищує інтенсивність конкуренції, стимулює вітчизняних суб'єктів господарювання до підвищення конкурентоспроможності своєї продукції, а також дає змогу створювати нові робочі місця, а з іншого – виявляє негативний вплив (послаблення екологічної безпеки; стрімке зростання ринкової влади транснаціональних компаній на прибуткових ринках з високою перспективною привабливістю; гальмування іноземними компаніями перспектив зростання конкурентоспроможності українських підприємств через трансфер застарілих технологій; фактичне субсидування українськими споживачами зарубіжних товаровиробників через використання транснаціональними компаніями на українському ринку переваг системи трансфертних цін і уникнення вимог податкового законодавства України в результаті формування ними контрольованого "внутрішньофірмового" ринку).

16. У транзитивній економіці України, крім зазначених, окреслилися диспропорції у процесах концентрації капіталу, а також між темпами його нагромадження у виробничій та грошовій формах, між концентрацією виробництва і капіталу. Результатом є відсутність передумов зростання частки конкурентного сектору економіки, розвиток монополізму, створення бар'єрів, які обмежують конкуренцію. Учасники конференції зазначили, що загрозою для України є не лише низька конкурентоспроможність продукції, суб'єктів господарювання, окремих галузей і національної економіки загалом, але й імовірність так званого "системного відриву" від провідних країн через низьку здатність економіки до інновацій, зростаючу несумісність технологій, а також структурну кризу та інституціональну несумісність. З огляду на це актуалізується проблема виявлення взаємовпливу механізмів конкуренції та інноваційних процесів шляхом одночасного взаємодоповнюючого розгляду теоретичних і прикладних аспектів конкурентоспроможності та інноватики. Її вирішення дасть змогу сформуванню підґрунтя концепції управління конкурентоспроможністю на мега-, макро-, мезо- і мікрорівнях

на інноваційних засадах з урахуванням процесів трансформації природи конкуренції, форм і наслідків її прояву.

17. Узагальнення трансформаційних процесів в економіці України та ідентифікація рівня інноваційності товарних, фінансових ринків, а також ринку робочої сили показало відсутність системних цілеспрямованих заходів у межах державної політики щодо створення ефективного інституціонального забезпечення розвитку конкурентного середовища. Упродовж останніх років рейтинг нашої держави за індексом глобальної конкурентоспроможності суттєво понизився: з позиції 72 у 2008–2009 рр. до позиції 89 у 2010–2011 рр. і позиції 82 – у 2011–2012 рр. Така ситуація є результатом низької дієвості конкурентної політики держави, яка не має у своєму арсеналі дієвих та узгоджених важелів впливу на основні чинники конкурентоспроможності. При цьому доречно зазначити, що порівняно з 2008 р., нинішній рейтинг державних інституцій України знизився на 16 пунктів, макроекономічної стабільності – на 21 пункт, падіння ефективності товарного ринку становило 26 пунктів, а ефективності фінансового ринку – 31 пункт. При цьому рейтинг чинника “складність ведення бізнесу” знизився на 23 пункти. Учасники конференції підкреслили, що падіння рейтингів багатьох чинників конкурентоспроможності зумовлене низькими якісними параметрами інституційного забезпечення соціально-економічних перетворень у державі.

18. Вступ України до СОТ загострив проблему конкуренції та структурної перебудови економіки й актуалізував питання розвитку інноваційних засад формування конкурентних переваг вітчизняними суб'єктами господарювання. Дослідження структури різних типів товарних ринків України виявило несуттєві фрагментарні зрушення у розширенні конкурентного сектору економіки упродовж останнього десятиліття, а також показало зростання рівня концентрації на деяких конкурентних ринках, що призводить до загострення конкуренції на якісно новій основі. Так, суттєве зменшення у 2010 р. частки ринків з конкурентною структурою пояснюється в умовах кризи значним скороченням обсягів виробництва у таких галузях, як будівництво, металургія, торгівля і відповідним розширенням сегментів з обмеженнями конкуренції через підвищення рівня концентрації у паливно-енергетичному комплексі (ПЕК), окремих галузях машинобудування. Значні деформації конкурентного середовища, підсилені кризою, призвели у 2010 р. (порівняно з 2009 р.) до скорочення частки ринків із конкурентною структурою на 6%, тоді як частка ринків “чистої монополії” за цей рік збільшилася на 2%, а ринків з ознаками домінування – на 8,1%. Крім того, рівень монополізації на початок 2010 р. порівняно з 2009 р. зріс у 29 галузях, в той час як зниження цього рівня простежувалося лише у 14 галузях. Частка монополізованих ринків зросла в усіх секторах економіки, особливо суттєво – у ПЕК. Такі зрушення у конкурентному середовищі пояснюються значним впливом ендо- та екзогенних факторів і несистемним реагуванням на них з боку державної економічної політики. Водночас низькі рівні показників конкурентної політики України зумовлюють необхідність проведення додаткових наукових досліджень у цій сфері у напрямі забезпечення системності реформ, а також розвитку і гармонізації правового та інституціонального забезпечення дієвості конкурентного середовища.

19. Учасники дискусії дійшли висновку, що в нинішніх реаліях конкурентне середовище доцільно розглядати як мегасистему формування, підтримування і розвитку середовища функціонування суб'єктів господарювання, яка передбачає створення гарантованих рівноправних умов їхньої конкуренції при взаємозалежності та взаємопроникненні ринків у межах узгодженого правового поля. Вирішення цих

проблем потребує радикальних інституціональних змін на основі управлінських інновацій, які формують потенціал і вектори розвитку конкурентного середовища, мотивують і спонукають суб'єктів господарювання до побудови ексклюзивних конкурентних переваг. Виявлений вплив глобалізації на параметри і тенденції розвитку конкурентного середовища в масштабі світової економіки, а також на розвиток конкурентних відносин в Україні дав змогу констатувати зростання значущості екзогенних факторів у цих трансформаціях. На основі цього учасниками конференції зроблено висновок про зростання ролі держави і наддержавних структур в управлінні економічними процесами, що потребує інноваційних змін інституціонального забезпечення конкурентоспроможності держави, у першу чергу – концентрації уваги на побудові інституціональної політики з урахуванням пріоритетів розвитку підприємництва, сприяння зростанню приватного сектору, розвитку середнього класу через дотримання законів, захист прав власності тощо. Крім того, держава нині виконує такі важливі, пов'язані з інноваціями, інституціональні функції, як: підтримування базисних технологічних та економічних інновацій, надаючи їм початковий імпульс для розвитку; фінансування за рахунок державних коштів інновацій у сферах, де відсутній або неможливий швидкий комерційний ефект (оборона, освіта, культура, фундаментальна наука); введення інновацій у правовій сфері.

20. У результаті дискусії учасники конференції підсумували, що сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується зміною пріоритетів державного втручання в економічні процеси, у т. ч. і стосовно підвищення її конкурентоспроможності, шляхом розроблення засобів конкурентної політики. Це зумовлюється, перш за все, чинниками глобального характеру: 1) актуалізація розробки і впровадження системних реформ для підвищення конкурентоспроможності України на базі інноваційної моделі її розвитку з урахуванням зрушень у конкурентній політиці інших держав; 2) перегляд механізму регулювання концентрації, спрямованого на оптимізацію її рівня у довго- і середньостроковій перспективі; 3) наростання взаємозалежності впливу різних держав на трансформацію ринків і зміну конкурентних переваг окремих країн, що потребує проведення міждержавного діалогу, узгодження та уніфікації методів державного впливу різних країн у питаннях формування параметрів і напрямів розвитку конкурентного середовища; 4) створення системи економічної безпеки в межах міжнародного поділу праці та необхідність формування ефективного механізму оподаткування транснаціональних корпорацій як суверенних гравців на глобальному ринку з проявами економічного егоїзму та нових форм протекціонізму; 5) необхідність глибшого регулювання міграційних процесів, налагодження дієвої системи контролю за тероризмом, відмиванням "брудних грошей", тіньовою економікою, наркоторгівлею. Зважаючи на зростання значущості згаданих чинників, на конференції було констатовано неспроможність діючих в Україні засобів державного регулювання економіки адекватно реагувати на виклики світової глобалізації і гостроту проблематики інституціональних змін в нашій державі, яка в умовах нинішньої кризової ситуації поєднується і накладається у часі з традиційними економічними перетвореннями трансформаційного періоду. Це зумовлює необхідність відмови від "державоцентристського" підходу до розуміння сутності механізму регулювання ринкового середовища як такого, що обмежує сферу дослідження світових тенденцій розвитку, заперечує можливість системного розгляду всієї сукупності чинників конкурентного середовища і, як наслідок, побудови осяжного поля дієвого впливу на умови конкуренції суб'єктів господарювання.

21. Аналіз окремих аспектів конкурентної політики в Україні дав змогу виявити її недоліки: 1) відсутність рівних умов конкуренції на більшості ринків, що зумовлюється прогалинами в механізмі державного регулювання сфери природних монополій (тарифна політика), рівня концентрації (неповне передбачення можливих варіантів монополізації ринків), а також бар'єрів входження в галузь; 2) відсутність чітких трактувань окремих дозвільних процедур, пов'язаних з концентрацією, що зумовлює до прийняття суперечливих рішень на рівні Антимонопольного комітету України; 3) недосконалість методичного забезпечення реалізації конкурентної політики; 4) необґрунтованість рівня адміністративних послуг та складність дозвільних процедур, що зумовлює у багатьох випадках неправомірні (дискримінаційні) і антиконкурентні дії державних органів.

22. Розглядаючи засоби й перспективи податкової конкуренції, учасники дискусії зазначали, що суттєвим бар'єром у формуванні нового механізму наддержавного регулювання глобального конкурентного середовища є неоднозначне розуміння політик "конкурентної лібералізації" і "податкової конкуренції", що призводить до дестабілізації на міждержавному рівні у формі торговельних воєн та інших дискримінаційних заходів, які передбачають використання, як правило, необґрунтованих митних бар'єрів. Аналіз практики міжнародної торгівлі демонструє часте використання "преференційних" зональних і двосторонніх угод, внаслідок чого треті країни потерпають від дискримінації. З іншого боку, прагнення створити сприятливі умови для залучення капіталу зумовлює використання прийомів податкової конкуренції. Корельованим з цією проблематикою є протиріччя у розумінні сутнісних аспектів функціонування офшорних зон – реалізація демпінгової політики чи конкурентних переваг шляхом запровадження понижених (нульових) податкових ставок? Актуалізація проблем податкової конкуренції зумовлюється і прагненням зниження податкового навантаження на такі фактори виробництва, як праця і капітал, а також втратою багатьма традиційними чинниками конкурентоспроможності країн своєї пріоритетності, поступаючись таким інституціональним рушіям, як "умови ведення бізнесу" та "інноваційність". Створення ж переваг України у податковій конкуренції повинно відбуватися у руслі міжнародної податкової гармонізації.

23. Учасники конференції були одноставними щодо висновку про зсування вітчизняної економіки до межі системної кризи – формування порогу несумісності з економіками розвинутих країн. Політика держави у сфері структурної перебудови економіки не пов'язується з методологією реалізації інноваційної моделі розвитку, не базується на чітко й однозначно сформульованих пріоритетах розвитку, а вжиття поточних заходів зорієнтоване на вирішення неузгоджених завдань, що має лише негативні наслідки – розвиток процесів стагнації економіки та її руйнування. В кінцевому результаті за переважною більшістю міжнародних рейтингів позиції України упродовж останніх років суттєво погіршилися. Структурні зрушення в Україні, незважаючи на слабку обґрунтованість, мали значну активність на початковому етапі переходу економіки до ринку, коли прискорена лібералізація економічних відносин зумовила гіперінфляцію, спад виробництва та інші негативні явища. Менш активно структурні перетворення відбувалися останніми роками, однак упродовж всього періоду розбудови незалежної держави структурну політику можна ідентифікувати як застарілу, пасивну і, відповідно, неперспективну, у результаті чого структурні перетворення були безсистемними та інерційними. Це зумовило структурну розбалансованість економіки, високий рівень енерго- і капіталоємності виробництва, падіння рівня інноваційної активності суб'єктів господарювання. Більшість провідних галузей економіки України

експортоорієнтовані, і на їхній діяльності й, відповідно, на всій економіці, позначається погіршення кон'юнктури світового ринку. Це потребує перегляду політики наздоганяючої модернізації у напрямі, що забезпечить зростання конкурентоспроможності країни і підвищення якості життя населення.

24. Учасники конференції констатували, що однією з причин тривалості криз, неуспішності реформ є структурна незбалансованість економіки певної країни, зокрема України, відсутність структурних зрушень в її усуненні, невідповідність структури національної економіки сучасним запитам глобального середовища та потребам економічного зростання. Було зазначено, що структурна політика нашої держави залишається пасивною. Фактично попри встановлення ринкових умов вільного переливу капіталу, його рух за принципом саморегулювання не дозволив відбутися суттєвим змінам у відтворювальній, секторальній, галузевій, територіальній, технологічній, зовнішньоекономічній структурі національної економіки. З трьох можливих рівнів глибини структурних трансформацій – структурна революція, структурна перебудова, структурна корекція – в Україні реалізується третій з них. У період економічної кризи 2008–2009 рр. структурні деформації у вітчизняній економіці посилились, зокрема у напрямі втрати позицій наукоємних галузей четвертого і п'ятого технологічних укладів, зниження інноваційної активності підприємницького сектору. Зроблено висновок, що така ситуація значною мірою зумовлюється політикою та практикою стратегування (перехід від “стратегій виживання” до “стратегій пристосування”, “стратегій ігнорування соціальних викликів” за відсутності “стратегій прориву”). Учасники конференції були одностайні щодо необхідності впровадження активної структурної політики, яка б передбачалася у стратегіях розвитку національної економіки та економіки регіонів і реалізувалася через прийняття і виконання ефективних програм структурної перебудови економіки. Під час дискусії наголошувалося на необхідності удосконалення методологічних засад структурних реформ, зокрема – вироблення критеріальної бази для визначення цілей та пріоритетів структурних зрушень, а також системи індикаторів для моніторингу структурних ефектів.

25. На конференції зазначалося, що структурна перебудова економіки повинна базуватися на інноваційних засадах, і особливістю економічної ситуації в Україні є невідповідність рівня розвитку *k*-суспільства (суспільства, заснованого на знаннях) параметрам глобальної конкурентоспроможності країни: за рівнем розвитку *k*-суспільства та іншими спорідненими критеріями Україна посідає значно вищі місця у міжнародних рейтингах, порівняно з індексами глобальної конкурентоспроможності. Це дає змогу стверджувати про існування передумов зростання конкурентоспроможності нашої держави на інноваційних засадах. Такий висновок може стати підґрунтям для розроблення механізмів стимулювання інноваційного типу поведінки суб'єктів господарювання та їх інноваційної культури, а також перегляду конкурентної, інноваційної, структурної та кадрової політик держави та їх скоординованої реалізації. Однак у цьому контексті гостро постає проблема фінансового забезпечення стрімких інноваційних перетворень, а також дослідження впливу процесів розбудови *k*-суспільства на економічне зростання загалом і конкурентоспроможність країни зокрема.

26. Результати розгорнутої дискусії показали, що системне реформування економіки України та її інтеграція у європейський економічний простір вимагає проведення подальшої модернізації центральної ланки державних фінансів – бюджетної системи, яка нині характеризується: незбалансованістю, зростанням дефіциту державного бюджету і, як наслідок, державного боргу та видатків, пов'язаних з його

обслуговуванням; необґрунтовано високим ступенем централізації бюджетних ресурсів, що унеможливує проведення бюджетної децентралізації та не сприяє зміцненню фінансової спроможності органів місцевого самоврядування; переважною орієнтацією бюджетних витрат на споживання і гіпертрофованою соціальною спрямованістю бюджетів при незначних капітальних витратах і бюджетах розвитку.

Місцеві бюджети мають слабку дохідну, в т. ч. податкову, базу і високу трансфертну залежність від державного бюджету; незначними залишаються власні доходи органів місцевого самоврядування і, зокрема, місцеві податки і збори; недосконалим є порядок надання міжбюджетних трансфертів – дотацій вирівнювання, який не враховує місцевої специфіки формування і використання бюджетних ресурсів і не сприяє зростанню бюджетних доходів; залишається непрозорим та позбавленим формалізованих критеріїв діючий порядок надання субвенцій, зокрема інвестиційних, місцевим бюджетам з державного бюджету, що ставить у нерівні умови окремі адміністративно-територіальні формування.

У бюджетному процесі як на рівні державного, так і місцевих бюджетів лише формально діють задекларовані у законодавстві принципи самостійності, ефективності та результативності, справедливості і неупередженості, публічності та прозорості. Не впроваджується у бюджетну практику принцип демократичності бюджетного процесу, особливо на локальному рівні; фактично усунуто від прийняття рішень щодо розробки та виконання бюджетів є широка громадськість. В інституційній структурі державних фінансів не створена дієва система контролю за станом загальнодержавних та місцевих фінансів.

З огляду на це основними векторами модернізації бюджетної системи України повинні бути: послідовне проведення процесу децентралізації бюджетної системи і наукове обґрунтування її рівня та критеріїв забезпечення; втілення у бюджетну практику принципів демократичності, публічності та прозорості, широке залучення громадян та громадських організацій до бюджетних слухань; формування дієвої системи контролю за станом державних та місцевих фінансів і рухом бюджетних ресурсів; скорочення дефіциту державного бюджету та системне управління державним боргом; забезпечення максимальної ефективності бюджетних витрат, в т. ч. капітальних; запровадження середньострокового і програмно-цільового бюджетного планування; подальше зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів; формування механізму стимулювання податкових зусиль територіальних громад; удосконалення системи міжбюджетних трансфертів, подальша формалізація порядку їх надання.

27. Під час дискусій про механізм впливу на фінансові інвестиції в реальний сектор економіки України значна увага була приділена податковій реформі, упровадженню норм Податкового кодексу України в практику господарювання. Зазначено, що прийняття кодексу загалом позитивно позначилося на інвестиційному кліматі країни, призвело до подальшої лібералізації оподаткування інвестиційної діяльності. Водночас чинна система оподаткування містить положення, які стримують розвиток окремих інвестиційних процесів та інструментів, серед яких необхідно відзначити такі:

– відсутність чітко визначеного порядку ведення юридичними особами-інвесторами відокремленого обліку фінансових результатів операцій з цінними паперами та корпоративними правами, вираженими в інших, ніж цінні папери, формах, що призводить до неоднозначного (множинного) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь і платника податків, і контролюючого органу;

– прирівнювання з метою оподаткування дивідендів, нарахованих фізичній особі за привілейованими акціями, до виплат заробітної плати, що значно збільшує (більш як у 10 разів) сукупне фіскальне навантаження на емітента та інвестора порівняно з оподаткуванням дивідендів за простими акціями;

– запровадження з 1 січня 2012 р. обов'язку виконання функцій податкового агента професійним торговцем цінними паперами щодо клієнтів-фізичних осіб, внаслідок чого момент визначення фінансового результату операцій з цінними паперами та сплати податку перенесено з річного на місячний періоди, що знижує ефективність операцій платника податку з інвестиційними активами;

– скасування раніше існуючої норми, згідно з якою до сукупного оподаткованого доходу фізичної особи-платника податку не входили суми доходів, що спрямовуються у джерела їх одержання на придбання акцій, та суми, інвестовані на реконструкцію і розширення виробництва суб'єктів підприємницької діяльності;

– збереження поопераційного підходу до оподаткування податком на додану вартість окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку, що зумовлює виникнення конфліктних ситуацій при визначенні об'єкта оподаткування.

Зазначено, що з метою подальшого поглиблення податкової реформи, удосконалення системи оподаткування в Україні, усунення логічних та методологічних суперечностей при конструюванні окремих норм необхідно:

– уточнити порядок ведення юридичними особами-інвесторами відокремленого обліку фінансових результатів операцій з цінними паперами та корпоративними правами, коли об'єкт оподаткування визначається за сукупністю таких операцій протягом звітного періоду за відповідними видами цінних паперів (корпоративних прав), а не за кожною окремою операцією;

– поширити ставку та порядок оподаткування дивідендів фізичних осіб за простими акціями на дивіденди за привілейованими акціями, що сприятиме розвитку цього непопулярного на сьогодні інструменту забезпечення потреб підприємств України в інвестиційних ресурсах;

– скасувати норму, якою імперативно визначено статус торговця цінними паперами як податкового агента платника податку – фізичної особи;

– відновити положення, згідно з яким до сукупного оподаткованого доходу фізичної особи-платника податку не зараховуються суми коштів, що спрямовуються у джерела їх одержання на придбання акцій, та суми, інвестовані на реконструкцію і розширення виробництва суб'єктів підприємницької діяльності;

– упровадити порядок визначення кола операцій на фондовому ринку, що не є об'єктом оподаткування податком на додану вартість, який ґрунтується на загальновидовому, а не поопераційному підході до визначення об'єкта оподаткування.

Внесення запропонованих змін до Податкового кодексу України сприятиме посиленню стимулюючої функції системи оподаткування та розширенню участі юридичних і фізичних осіб у фінансуванні потреб реальної економіки.

При підготовці аналітичної записки робоча група оргкомітету конференції використала висновки і пропозиції, що містилися у наукових розробках учасників, та результати безпосередніх дискусій, які відбувалися на пленарних і секційних засіданнях конференції. На формулювання підсумкових матеріалів конференції значний вплив мали наукові розробки і висновки, розкриті у дослідженнях таких авторів, як: О. В. Абакуменко (Чернігів); Б. П. Адамик (Тернопіль); В. Адамов (Болгарія); О. М. Азарян (Донецьк); О. В. Ахунзянов (Донецьк); Л. М. Алексеєнко (Тернопіль); Н. В. Андрюк

(Київ); Г. А. Багратян (Київ); В. М. Білопольська (Донецьк); А. Г. Беспалова (Донецьк); М. Г. Білопольський (Донецьк); Р. С. Близький (Донецьк); О. М. Бородіна (Київ); В. Я. Брич (Тернопіль); С. В. Васильчак (Львів); С. В. Вовк (Тернопіль); О. Д. Вовчак (Київ); Г. В. Возняк (Львів); В. Волкова (Донецьк); О. М. Галицький (Одеса); М. О. Гладич (Тернопіль); І. Ю. Гришова (Одеса); О. А. Грішнова (Київ); Л. С. Головова (Запоріжжя); Г. І. Гугул (Тернопіль); М. Є. Гудзь (Бердянськ); Ю. П. Гуменюк (Тернопіль); О. В. Гурнак (Донецьк); К. Х. Дарвіду (Греція), А. Двігун (Запоріжжя); М. Є. Дейч (Донецьк); І. С. Діденко (Суми); Ф. Ю. Дерментлі (Донецьк); О. М. Дмитренко (Житомир); М. Ю. Дмитренко (Житомир); Л. І. Дмитриченко (Донецьк); Л. А. Дмитриченко (Донецьк); М. В. Диха (Хмельницький); Г. В. Дугінець (Дніпропетровськ); А. Ємельянов (Єкатеринбург); О. В. Жевняк (Єкатеринбург); І. В. Жеребило (Київ); М. А. Живко (Тернопіль); Г. П. Журавель (Тернопіль); Ю. Е. Зарапіна (Запоріжжя); Г. А. Заячківська (Тернопіль); Р. Є. Зварич (Тернопіль); О. Б. Звягінцева (Одеса); А. М. Зелінська (Житомир); Т. О. Зінчук (Житомир); Ю. Б. Іванов (Харків); Р. Х. Іванова (Харків); Н. С. Іванова (Кривий Ріг); Є. Є. Іонін (Донецьк); А. В. Калина (Єкатеринбург); О. І. Карпова (Донецьк); Т. С. Карпова (Донецьк); О. П. Кириленко (Тернопіль); Г. В. Козицька (Запоріжжя); Г. Г. Козоріз (Львів); М. А. Козоріз (Львів); В. В. Козюк (Тернопіль); Н. В. Комар (Тернопіль); О. В. Коник (Донецьк); В. І. Кончин (Київ); В. В. Корнеєв (Київ); Л. А. Костирко (Луганськ); І. С. Кравченко (Київ); І. І. Кравчук (Житомир); Н. В. Кравчук (Київ); Н. В. Крачковська (Донецьк); Л. В. Кривенко (Суми); В. В. Криворотов (Єкатеринбург); В. Б. Кривоус (Тернопіль); О. О. Криковцев (Донецьк); А. І. Крисоватий (Тернопіль); С. В. Кудласенко (Хмельницький); Л. В. Кузнєцова (Одеса); А. Я. Кузнєцова (Київ); Г. О. Кундєєва (Київ); В. Є. Куриляк (Тернопіль); В. І. Куценко (Київ); Л. Л. Лазебник (Київ); О. А. Лактіонова (Донецьк); Ю. В. Леонтєєва (Єкатеринбург); М. Є. Лобанова (Донецьк); І. С. Луценко (Одеса); Б. Л. Луців (Тернопіль); І. Я. Луцишин (Львів); В. С. Мазур (Тернопіль); Н. Мазур (Тернопіль); І. А. Майбуров (Єкатеринбург); А. І. Малтих (Донецьк); Л. Ц. Масловська (Житомир); Г. Маркіс (Греція); М. Я. Матвіїв (Тернопіль); А. Ф. Мельник (Тернопіль); А. О. Мельник (Хмельницький); Ю. В. Мельник (Тернопіль); К. К. Мельник (Київ); С. В. Михайленко (Одеса); Л. І. Михайлова (Суми); І. М. Миценко (Кіровоград); О. Б. Мішина (Єкатеринбург); Я. Мудра-Рудик (Тернопіль); С. А. Надвичинний (Тернопіль); С. В. Науменко (Луцьк); Н. С. Науменко (Київ); О. Ф. Новікова (Донецьк); О. В. Обухов (Єкатеринбург); М. М. Овчинникова (Донецьк); Н. В. Олексієнко (Донецьк); Г. В. Осовська (Житомир); С. М. Пазізіна (Тернопіль); Ю. В. Пасічник (Черкаси); О. І. Петрик (Київ); Н. М. Пирець (Дніпропетровськ); А. І. Погорлецький (Санкт-Петербург); Б. В. Погріщук (Вінниця); Л. І. Пронкіна (Харків); Т. В. Пуліна (Київ); Б. Пунько (Львів); С. В. Рибалко (Херсон); А. С. Роменська (Донецьк); М. Раудярв (Естонія); Є. В. Савельєв (Тернопіль); К. В. Савченко (Суми); В. С. Савчук (Київ); Ю. А. Сагайдак (Київ); У. Я. Садова (Львів); В. М. Салогубова (Донецьк); Д. Сереніс (Греція); П. Сереніс (Греція); Р. Б. Сивак (Тернопіль); І. Сінаткас (Греція); Г. Ф. Смалюк (Тернопіль); С. М. Смірная (Луганськ); Н. С. Скопенко (Київ); О. Я. Соломка (Київ); Т. Я. Соломчак (Київ); О. М. Сохацька (Тернопіль); Н. В. Стежко (Кіровоград); О. В. Сушко (Донецьк); Н. С. Танклевська (Херсон); Н. П. Тарнавська (Тернопіль); А. І. Татаркін (Єкатеринбург); Д. А. Татаркін (Єкатеринбург); Н. Татаркіна (Єкатеринбург); Е. Терещенко (Донецьк); Г. І. Трілленберг (Тернопіль); А. О. Устименко (Донецьк); А. В. Федоренко (Київ); Г. Харалампідіс (Греція); В. П. Хомутенко (Одеса); Н. Цоуніс (Греція); А. Н. Черняєва (Донецьк); В. І. Чорнодон (Вінниця); К. О. Чурикова (Донецьк); О. Г. Шаблова

(Єкатеринбург); М. І. Шинкарик (Тернопіль); І. М. Школа (Чернівці); О. О. Шубін (Донецьк); С. І. Юрій (Тернопіль); Е. Ф. Якушев (Біла Церква); З. Б. Янченко (Житомир).

Аналітичну записку підготували:

Сергій Юрій,

д. е. н., проф., заслужений діяч науки і техніки України, Тернопільський національний економічний університет, голова оргкомітету конференції;

Євген Савельєв,

д. е. н., проф., заслужений діяч науки і техніки України, Тернопільський національний економічний університет, заступник голови оргкомітету конференції;

Ольга Кириленко,

д. е. н., проф., Тернопільський національний економічний університет;

Віктор Козюк,

д. е. н., проф., Тернопільський національний економічний університет;

Віталіна Куриляк,

к. е. н., доц., Тернопільський національний економічний університет;

Алла Мельник,

д. е. н., проф., Тернопільський національний економічний університет;

Олена Сохацька,

д. е. н., проф., Тернопільський національний економічний університет;

Наталія Тарнавська,

д. е. н., проф., Тернопільський національний економічний університет;

Анатолій Федоренко,

к. е. н., доц., старший науковий співробітник, Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України", Київ.